

AKTÜEL OLAYLAR

YEDİNCİ İSKÂN VE ŞEHİRCİLİK HAFTASI

Dr. Cevat GERAY

Her yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından düzenlenmekte olan İskân ve Şehircilik Haftalarının yedincisi 10 - Haziran 1963 tarihinde Ankarada, İmar ve İskân Bakanlığı konferans salonunda yapılmıştır. Enstitü üyeleriyle, tatbikatçıların ve uzmanların katıldığı yedinci hafta, her zamanki gibi, İmar ve İskân Bakanının bir konuşmasıyla açıldı. Bakan Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay konuşmasında, Enstitünün çalışmalarının tatbikatçılara ışık tuttuğunu belirterek yedinci haftada ele alınacak konular ve bakanlığın yaptığı çalışmalar hakkında açıklamalarda bulundu. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekan vekili Prof. Dr. Cahit Talas ile Enstitü Müdürü Prof. Fehmi Yavuz haftanın açılışı münasebetiyle yaptıkları konuşmalarda haftaların tatbikatla bilimsel araştırma ve çalışmalar arasında, tatbikatçılarla bilim adamları arasında, bir köprü görevini yerine getirdiği hususuna değinerek bunun memleketimiz için önemini belirttiler.

Yedinci hafta konferansları, yurdumuzdaki bölge plânlaması çalışmalarına ve kalkınmanın bölgesel veçhesine ayrılmıştır. Özellikle 1963 Yılı Programının bölge plânlaması bölümünde yer alan çalışma konularına paralel olarak, metod çalışmaları, temel araştırmalar, yatırımların dağılışı, iç göçler analizi, pilot bölge çalışmaları ele alındı.

Hatırlanacağı üzere, bölge plânlaması konusu iskân ve şehircilik haftası konferanslarının ikincisinde, 1957 yılı haziranında da

ele alınmıştır. Beş yıllık bir aradan sonra aynı konu ele alındığında gözle görülür fark ve gelişmeler göze çarpmaktadır. Yeni bir kavram ve terim olarak «bölge plânlaması» sözü 1957'de ilk defa bir bilimsel çalışma konusu halinde ele alındığı zaman zihinlerde mahiyeti, metod ve amaçları hakkında çeşitli sorular uyandırıyor du. İkinci haftada daha çok yabancı memleketlerdeki uygulamalar ve örnekler, şehirlerimizin büyümesi sanayiinin kuruluş yeri, bölge sınırları ve idaresi gibi çok genel konular ele alınmıştı. Buarada Türkiye ile ilgili olarak, Bayındırlık Bakanlığında başlamış olan bölge plânlaması hazırlıkları hakkında bilgi verilmekten ileri gildilmemiş, fakat büyük şehirlerimizin aşırı büyümesinden doğan meselelere, nüfusun ve sanayiinin ülke içinde dengeli şekilde dağılması gereğine temas olunmuştu. İkinci haftadan bu yana geçen beş yıl içinde bölge plânlaması konusunda memletimizde önemli gelişmeler oldu. İmar ve İskân Bakanlığı kuruldu ve bölge plânlaması görevi bu bakanlığın bir dairesinde verildi. Buarada Avrupa Prodüktivite Merkezince girişilen Köyceğiz ve Dalaman Projesi özellikle öğretim ve eğitim konusunda bazı fırsatlar ve tecrübeler kazandırdı. Zamanla, Doğu Marmara ve Zonguldak bölge plânlama çalışmaları başladı. Bu çalışmalar birhayli ilerledi. Okadar ki bugün artık Doğu Marmara Bölgesi için bir ön plân ortaya çıkmış bulunuyor. 27 Mayıs 1960 devrimiyle artık memleket çapında plânlı bir kalkınma devresine girildi. Bunun en önemli safhası olarak Devlet Plânlama Teşkilâtı kuruldu. Kalkınma meselesinin bölgesel veçhesi ve bölge plânlaması, özellikle bölgeler arası dengesizlik, yatırımların bölgelere dağılışı konuları böylece daha geniş bir açıdan ele alınabildi. Bununla ilgili ilkeler ve tedbirler gerek kalkınma plânında, gerekse plânın dayandığı Hedefler ve Strateji hakkındaki hükümet kararname-sinde, plânın uygulamasıyla ilgili olarak 1963 Yılı Programında yer aldı. Şehirleşme ve nüfus dağılışının, ekonomik faaliyetlerin ve çeşitli maksadlar için yapılacak yatırımların memleket yüzeyine daha dengeli şekilde dağılmasını sağlayacak prensib kararları böylece resmi belgelere geçmiş oluyordu. Antalya ve Çukurova bölgelerinde de plânlama hazırlık çalışmalarına girişilmiş bulunmaktadır. Çeşitli bölgelerdeki bu bölge plânlaması proje çalışmaları artık etüd ve analiz safhalarını aşmış, yukarıda da belirtildiği gibi elle tutulur teklifler, hattâ plânlar ve programlar halini

almıştır. İşte Yedinci İskân ve Şehircilik Haftası, bu gelişmeleri diğer şumullü plânlama çalışmaları, daha doğrusu Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı ve 1963 Yılı Programı açısından ele alınmasına, elde edilen sonuçların gözden geçirilip değerlendirilmesine güzel bir vesile teşkil etti.

Bu yazıda, haftaya katılamayanlara Yedinci Hafta münasebetiyle verilen konferansların ve yapılan tartışmaların bir özetini vermeğe çalışacağız. Konferansları biri bölge plânlamasıyla ilgili genel konular, diğeri belli bölge plânlama projeleri olarak ayrı grupta toplamayı uygun bulunmaktayız. Türkiye Merkezi Hükümet Teşkilâtı hakkında yapılan araştırmayla ilgili konuşmayı üçüncü bir grup olarak ele alacağız.

I. BÖLGE PLÂNLAMASIYLA İLGİLİ GENEL KONULAR

A. *Kasaba ve Küçük Şehirlerimizin Nüfus Hareketleri İçindeki Yeri*

Profesör Fehmi Yavuz konferansında, genel olarak şehirden küçük, köyden büyük olan meskûn birimler olarak kasabaların plânlı kalkınmamızda ve nüfus hareketleri içinde oynayabileceği rolü tartıştı. Bazı konularda ve resmî belgelerde kasaba sözü geçmesine rağmen ne mahallî idare birimi, ne de genel idarenin bir basamağı olarak kasabaya resmî bir kimlik tanınmamış bulunduğunu belirterek konuşmasına başlayan Prof. Yavuz, Köy Kanununda kasabanın «nüfusu 2 bin ile 20 bin arasındaki yurt» olarak tanımlandığını, önceden kasabalar için ayrı bir kanun çıkarılması düşünülmürken, nüfusu ne olursa olsun bütün belediyeleri kapsayan tek bir belediyeler kanunu çıkarıldığını, fakat bu kanunda belediyelerin nüfus esasına göre değil gelirlerine bakılarak mecburî ve ihtiyarî görevlerle yükümlendirildiklerini açıkladı. Konuşmacı belediye görevlerinin gelirlere göre gruplandırılması esasının, enflasyon, belediye hizmeti anlayışındaki değişiklik, hızlı şehirleşme ve benzeri nedenlerle artık büyük ölçüde değerini kaybettiğini, sonradan çıkarılan Umumî Hıfzısıhha, İmar ve Belediye Gelirleri kanunlarıyla nüfus kıstasının esas alınmasının bunun bir delili olduğunu söyledi. Prof. Yavuz'a göre, nüfusu 20 binden az

olan ve belediye teşkilâtı bulunan mahallî toplulukları (il ve ilçe merkezleri, belediyesi olan bucak ve köyler dahil) kasaba sayılmalıdır. Bu anlamıyla kasaba, gerek bölge plânlaması, gerekse toplum kalkınma çalışmaları için önemli birer merkez sayılmalıdır. Fakat kasabanın imarı için şimdiye kadar tutulan yol yanlış olmuştur. Zira, Belediye Yapı ve Yolları Kanunu büyüklük farkı gözetmeksizin bütün belediyeleri aynı hükümlere tâbi tutmuş, imar plânı yaptırmakla mükellef kalmış, fakat tatbikatta imar plânları su, elektirik projelerinin tasdikine, fondan yardım almağa yarayan belgeler olmaktan ileri gidememiştir. Aslında kasabalarımızın hepsinin aynı gelişme ve büyüme, günümüzün teknolojik şartlarına ayak uydurma imkânına sahip olmadığı bir gerçektir. Bu yüzden kasabaların tümünü kapsayan imar hareketlerine girişmeden, bunlar arasında gelişmeğe en elverişli olanların ortaya çıkmasını sağlayacak bir yol tutulmalıdır. Kasabalarda girişilecek plânlı kalkınma ve İmar hareketleri için Prof. Yavuz şu iki noktaya ağırlık verilmesini tavsiye etmiştir: 1) Çarşı ve onun tamamlayıcısı olarak halk pazarı, yerine göre açık pazar ve panayır yerleri. 2) Şehirler arası motorlu taşıtlar için garajlar. Bunlardan birincisi kasabaların tarihî fonksiyonunu başarı ile devam ettirme, ikincisi ise, önemi hergün artan motorlu taşıtlardan faydalanma bakımından gereklidir. Bunlara ek olarak, sahil kasabaları için liman, soğuk hava depoları, yüksek gerilim hatları yakınında olanlar için elektrik tesisleri ele alınmalıdır. Profesöre göre, kasabalarla ilgili çalışmaların memleket ölçüsündeki kalkınma içinde ele alınması gereklidir. Köy kalkınması ve bölge plânlaması hem bölgeler arası adalet, hem de dengeli kalkınma için özellikle şehirleşmeyi daha olumlu bir yöne çevirmek, sosyal, ekonomik ve kültürel erozyonu önleme bakımından, iki önemli araçtır. Kasabalarımızın canlı merkezler haline girmeleri bu yönden büyük faydalar sağlayacaktır.

Yapılan tartışmalarda gelişmeye elverişli kasabaların bulunabilmesi için pahalı araştırmalar yapılması gerektiği ileri sürüldü ise de genel olarak nüfus hareketleri ve bölge etüdlerinden bu konuda bazı ipuçları çıkarmanın mümkün olabileceği belirtildi. Kasaba, toptan tecime geçiş birimi olduğuna göre kasabanın gelişme eğilimi, nüfus ve gelir durumlarıyla birlikte su, toprak,

yol ve çevreyle olan ilişkisi de dikkate alarak ortaya çıkarılabilir. Kasabaların gelişmesinde ve imarında, ticaret merkezi ve yol kavşağı olma fonksiyonlarına ek olarak sanayi ve diğer fonksiyonlar da dikkate alınmalıdır.

Kasabının toplum kalkınması merkezi olarak seçilmesi hususu da tartışma konusu oldu. İleri sürülen bir görüşe göre, toplum kalkınması halkın, daha doğrusu mahallî toplulukların toplu fakat ilk ihtiyaçlarının, âcil problemlerinin halledilmesine yönelmiştir. Bu çalışmaların belediye ve mahallî idare örgütü ile ilişkisini kurmak ve geliştirmek bakımından faydası açıktır. Fakat toplum kalkınmasında kasabanın rolü kolay anlaşılmamaktadır. Prof. Yavuz'a göre kasabanın çok defa ilçe ve bucak merkezi olarak gelişmesi ya da çok sayıda köy gruplarına merkezî durumda bulunması sebebiyle kendisine özgü bir varlığı, tarihî bir kuruluşu ve karşılıklı münasebet halinde olduğu bir hinterlandı, hayat sahası vardır. Üstelik ilçe merkezi olan kasabaların bir üstünlüğü de hizmet götürecek tam kuruluşlu bir hizmet ünitesine ve örgütüne sahip bulunmasıdır. Esasen Kalkınma Plânımız ve 1963 Yılı Programı da toplum kalkınması için hizmet birimi olarak ilçeyi kabul etmiştir. Profesör Yavuz'un deyimle, kasaba devlet yaratığı değildir. eskidenberi kurulmuştur, vardır, ancak resmî kimliğini alamamıştır.

B. Bölgeler Arası Dengesizlikler

Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Asistanlarından Dr. Ruşen Y. Keleş, bölgelerarası sosyal adalet konulu konferansında, gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bölge plânlaması şekillerinden bir tanesinin de geri kalmış bölgelerin kalkındırılması olduğunu belirterek geri kalmış bölgeleri tanımak için yapılan araştırmaların önemi üzerinde durmuş, az gelişmiş veya gelişemiyen bölgelerin neden var olduğunu ve bunların şekillerinin neler olabileceğini açıklamıştır. Konuşmacıya göre, geri kalmış ülkelerde bölgelerarası dengesizlikler esas olarak coğrafi dengesizlik, ekonomik ve fonksiyonel dengesizlik, ve sosyal dengesizlik olmak üzere başlıca üç şekilde kendini göstermektedir. İktisaden az gelişmiş ülkelerde, birbirinden farklı iki veya daha fazla bölgenin

daima var olduğunu söyleyen Dr. R.Y. Keleş'e göre bu bölgelerden gelişmiş olanı her zaman zengin, ileri toplum karakteri arzette, üretilen malların bir kısmı yeni malların üretilmesi için saklanabilmekte, işletilebilmektedir. Öte yanda, geleneklerine çok bağlı, boğaz tokluğu ekonomisinin hakim bulunduğu, şehirleşmemiş ve kapalı topluluk niteliğine sahip geri kalmış bölgeler de vardır. Geri kalmış bölge ile gelişmiş bölge arasındaki bağlantıları iki grupta toplamak mümkün olduğunu söyleyen Dr. Keleş, gelişmiş bölgelerin geri kalmış bölgeler üzerine olumlu ve olumsuz olmak üzere başlıca iki şekilde etkide bulunduğunu belirtti. Olumsuz etkiler arasında, geri bölgelerin gelişmiş bölgelerin rekabetine dayanmaması, insangücünün ve sermayenin devamlı olarak ilerlemiş bölgelere akması zikredilebilir. İlerlemiş bölgenin olumlu etkileri ise, geri bölgelerin mallarına alıcı çıkması, bir de o bölgedeki işsizleri çekmek suretiyle orada yaşayanların daha iyi geçinmelerini, hayat seviyelerinin yükselmelerini sağlamaktır. Konuşmacıya göre bir ülkede olumsuz etkiler olumlu etkilere galebe çaldığı ölçüde bölgelerarası dengesizlikler artmaktadır. Sosyal adalet dengeli bir kalkınmayı gerektirmekte, dolayısıyla devlet bölgelerarası farklılıkları gidermek için birtakım politika tedbirleriyle duruma müdahale etmektedir.

Türkiyedeki durumun tasvirine geçen konuşmacı fizikî şartlar, şehirleşme durumu, ekonomik şartlar ve sosyal hizmetler bakımından memleketimizde de çeşitli dengesizlikler bulunduğunu haritalar üzerinde göstererek İstanbul ve Doğu Marmara bölgesinin dikkati çektiğini, millî gelirin % 20'den fazlasının bu bölgede yaratıldığını açıkladı. Tarım dışı sektörlerde çalışan faal nüfus, işyerleri sayısı, bankalar mevduatı ve karayolları gibi konularda bölgelerarasında beliren farklılıkları yine haritalar üzerine işlenen bilgilere dayanarak anlattı.

Konuşmacı bölge kalkınma politikamızın esas ilkelerini de açıkladı. Atatürk'ün 1937'de söylediği «Türkiye üç kültür bölgesine ayrılmalıdır. Ankara ve Vanda üniversiteler kurulmalıdır» sözüne işaretle Ankaranın başkent yapılmasının geri kalmış bölgeleri kalkındırma alanında atılmış önemli bir adım olduğunu be-

lirten Dr. Keleş, beş yıllık Kalkınma Plânı ile onun dayandığı Plân Hedefleri ve Stratejisi adlı belgede yer alan geri kalmış bölgelerle ilgili ilkeleri de açıklamıştır.

Konferanstan sonra yapılan tartışmalarda bölgelerarası farklılıkların giderilmesinin sosyal adalet bakımından çok önemli bulunduğu, ancak memleket çapında % 7 oranında bir kalkınma hızının gerçekleştirilebilmesi için gelişmiş bölgelerin ekonomik bakımdan gelişme hızını düşürmeden dengesizliğin kurbanı olan geri kalmış bölgelerde hayat seviyesinin yükseltilmesi gerektiği belirtildi. Bölgelerarası sosyal adalet denince bundan yatırımların bölgelere eşit olarak dağıtılması anlamı çıkarılmamalıydı. Önemli olan yatırımların geri kalmış bölgelerde yaratılacak veya geliştirilecek büyüme noktalarına teksif edilmemeseydi.

C. Türkiyede iç göçler

Siyasal Bilgiler Fakültesi coğrafya öğretmeni Sami Öngör, Türkiyede iç göçlerin gittikçe artmakta olduğunu 1945'de 1.7 milyon kimsenin doğduğu iller dışında yaşarken 1960'da bunun 3.2 milyona yaklaştığını açıkladıktan sonra illerimizi, «göçmen sevk eden», «göçmen toplayan» ve «göçmen sevkinde veya toplamada Türkiye ortalamasının altında kalan» iller olmak üzere başlıca üç grupta inceledi, Türkiyenin kuzey yarısında yer alan illerden çoğunun, (Rize, Trabzon, Erzincan, Sivas, Giresun) fazla nüfus sevkedilen iller arasında bulunduğunu bildiren S. Öngör, doğum yerlerini terkeden nüfusun daha çok İstanbul ve Ankara'yı tercih ettiklerini belirtti. İzmir ve Adana ise göçmen toplayan diğer illerin başında gitmektedir. Bu dört ilimiz doğum yerini terkeden nüfusun yarısını kendisine çekmiştir. İstanbul'da başka illerde doğmuş olanların sayısı 838 bin, Ankarada ise 440 bin civarındadır. İstanbulla göç edenlerin çoğunluğu (318 bin) karadeniz illerinden gelmiştir.

Türkiyenin güney yarısında ve doğu sınırları üzerinde bulunan illerimiz iç göçler bakımından önem arzetmemektedir.

Konuşmacı Türkiyede cereyan eden bu iç göç olayının bir çok sosyal problemler ortaya çıkardığını, bunun sadece fizikî ve beşe-

rî coğrafya faktörleriyle açıklanamıyacağına işaret ederek sosyal bilimler yönünden olayın açıklanması gerektiğini belirtti.

İlgi ile izlenen konferanstan sonra yapılan tartışmalarda genel istatistik bilgilerin ötesinde anket çalışmalarına ihtiyaç olduğu, yerleşenlerin ne zaman göçtükleri, gelmeden önceki ve sonraki meslek ve meşgalelerinin ne olduğu hakkında da bilgi toplanması gerektiği belirtildi. Askerî birliklerin özellikle küçük yerlerdeki nüfus durumu üzerinde yanıtıcı değişmeler yaratabileceği, istatistik bilgiler kullanılırken askerî birliklerin, büyük sanayi dikkate alınması gerektiği hatırlatıldı. Söz alanlar, gözlemlerine dayanarak, geliri az olan yerlerden dışarıya doğru göçler vuku bulduğunu, fakat belli yerlerden göç edenlerin genellikle belli yerlere giderek orada belli iş ve zanaat dallarında çalıştıklarını anlattılar.

D. Sanayi Kuruluş Yeri ve Yeni Şehirler.

Londra Üniversitesinden Profesör Peter Self, konferansında şehirleşmenin kalkınma vetiresine paralel olarak her ülkede görüldüğünü, bir veya birkaç büyük şehrin veya şehir bölgesinin büyümesi yönündeki aşırı şehirleşmenin çeşitli sakıncalar doğurduğunu açıkladı. Peter Self'e göre bu sakıncalar iki yönde belirmektedir: 1) Şehir arsalarının, konutun, kamusal hizmetlerin ve ulaştırmanın maliyeti artıyor. Dolayısıyla vergi yükü çoğalıyor, hayat şartları ve sosyal çevre büyüyor. 2) Memleketin diğer bölgeleri kültürel bakımdan geri kalmakta, açık farklılıklar belirmektedir. Sanayi kuruluş yeri üzerindeki olumlu etkilerle bu sakıncaları yaratan durumu gidermek veya hafifletmek mümkündür. Prof. Self'e göre sınaî teşebbüsleri daha az tercih edilen bölgelere yönlendirmek için başlıca iki grup tedbir alınmaktadır: 1) Belli bir alandan (5000 ayak kare) fazla yer kaplayan sınaî projeler üzerinde doğrudan doğruya bir kontrol tesis etmek. 2) Sübvansiyonlu fabrika yapımı, vergi muafiyeti ve kolaylıkları, kredi gibi teşvik edici tedbirlerle sanayii istenilen büyüme noktalarına yönlendirmek.

Türkiye'de istihlal ve ulaştırma maliyetindeki farklılıkların önemli olması sebebiyle enfrastürüktürün yaygın ve yoğun bulun-

ması, sınaî ve teknik eğitim programlarının uygulanması gibi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini bildiren konuşmacı, yeni şehirlerin sanayiî dağılması bakımından büyük önem taşıdığını, halen İngiltere'de kurulmuş bulunan 15 yeni şehrin 558 fabrikada 92 bin işçiye çalışma imkânı sağladığını örnek olarak gösterdi. Yeni şehirlerin üstünlüklerini konuşmacı şu noktalarda toplamaktadır:

1) Bu şehirler, geniş inşaa yetkileri bulunan imar şirketleri tarafından kurulmaktadır. Böylece mahallî otoritelerin yaptığı imarın çeşitli güçlükleri giderilmiştir.

2) Bölgedeki bütün arsalar imar şirketince tarımsal değeri üzerinden alınabilmektedir. Böylece artan toprak değerleri topluma mal edilmekte ve şehrin imarına harcanabilmektedir.

3) Kuruluş yerleri ve hizmetler sağlayarak ve sanayicilere kiralamak üzere standard fabrikalar kurarak sanayii teşvik etmektedirler.

4) İşçilerin konut ihtiyacını karşılamak üzere önceden tedbir alınabilmekte, konuta ihtiyacı olan kimseler yeni şehirlere çekilebilmektedir.

5) İmar Şirketi toplum kalkınmasına da yardımcı olmaktadır.

Peter Self, yeni şehirler teşebbüsünün sağlam bir sınaî kuruluş yeri politikasıyla tamamlanması gerektiğini, devlet görevlerinin icrasının merkeziyetçilikten kurtarılmasını, etkin bir mahallî idare sisteminin geliştirilmesini tavsiye etmektedir. Konuşmacıya göre yeterli malî kaynağı ve personeli olan daha büyük mahallî idarelere ihtiyaç vardır. Bunun için de mahallî idarelere daha geniş gelir imkânlarının sağlanması, devletin yapacağı yardımların genel ve objektif idarî ölçülere bağlanması gerekmektedir.

Tartışmalarda sorulan bir soruya cevap olarak Prof. Self, Yeni Şehir İmar Şirketinin hazineden verilen avanslarla finanse edilen, başında Mesken ve Mahallî İdareler Bakanlığınca atanan bir kurulca yönetilen hükmi şahsiyeti haiz bir kamu tüzel kişisi

olduğunu belirtti. Yeni şehir için yer seçiminin adigeçen Bakanlık tarafından yapıldığını açıklayan konferansçı itiraz varsa bunun halkla beraber yapılan açık ve genel toplantılarda tartışıldığına işaret etti. Bir kamu tüzel kişisi olarak İmar Şirketinin gerekli araziye satın almaya ya da halihazır değeri üzerinden kamulaştırmağa yetkisi olduğunu hatırlattı. Bu şirketlerle idareye elâstikiyet sağlanmakta, idare birtakım kırtasiyecilikten kurtulmaktadır.

II. DOĞU MARMARA VE ANTALYA BÖLGE PLÂNLAMA PROJESİYLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

A. Doğu Marmara Bölgesi Ön Plânı

Doğu Marmara Bölgesi Plânlama Müdürü Tuğrul Akçura, konferansında bu bölgede yapılan plânlama çalışmalarının amaçlarını, araştırmalarda varılan sonuçları ve karşılaşılan önemli problemleri açıkladı. Konuşmacı, ilkönce Doğu Marmara bölgesini «Az gelişmiş bir ülkenin en gelişmiş bir bölgesi» olarak tanımlayarak bölgenin ülke içindeki önemi ve fonksiyonları üzerinde durdu. Bay Akçura'ya göre, bu bölge Türkiye'nin 50 milyar civarındaki millî gelirinin beşte birini yaratmaktadır. Bölge millî gelire 10 milyar lira ile, sadece İstanbul ise 7 milyarla katılmaktadır. Oysaki bölge, ülkenin alan itibariyle % 3 'ünü, nüfus itibariyle % 11 ini teşkil eylemektedir. Ülkemizde nüfus başına düşen millî gelir yılda 1550 lira civarında bulunurken bu bölgede nüfus başına 2800, İstanbul'da ise 3400 lira düşmektedir. Bölgenin geliri içinde tarımın payı % 19 civarındadır. Fakat bu sektördeki ortalama gelir 1680 liradır ve Türkiye ortalaması olan 1000 liranın çok üstündedir. Bölgedeki faal nüfusun % 58'i tarım dışında çalışmaktadır. Türkiye için bu oran % 25'tir. Yurdumuzda sanayide yaratılan değerlerin % 38'inin bu bölgeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin kır-şehir nüfusu oranı en yüksek olan bölgesi burasıdır, bu oran Türkiye için % 29 civarında iken bu bölgede % 68'dir.

Bütün bu açıklamalar bölgenin gelecekte Türkiye içindeki yerinin ne olacağı sorusunu önemli kılmaktadır. Doğu Marmara Bölgesi ön plânını hazırlayanlar, İstanbul ve çevresinin daha faz-

la büyümesinin ekonomik ve sosyal bakımlardan zararlı olacağı noktasından hareket etmektedirler. Bunun sebeplerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. Fizikî özellikle beşerî verilerle, bazı bölgeler bazı yatırımlara hazır durumdadır. Yatırımların bu bölgelerde yapılmasını teşvik etmemek, diğer hazırlıksız bölgelere gitmesi değil hiç yapılmaması demektir.

2. Şehirleşmiş olmak, alt-yapı ve özellikle gerekli diğer faaliyetlerin mevcudiyeti gibi bölgeyi yatırıma hazırlıklı kılan etkenler Doğu Marmara Bölgesine yerleşilecek yegâne bölge olması niteliğini sağlamaktadır.

3. Gelişmiş bölgelerin daha da gelişmesi bazı yönlerden diğer bölgelerin gelişmesine engel değil yardımcı olması mümkündür. Nitekim, Doğu Marmara tasarruf imkân ve temayülü ile diğer bölgelerdeki birçok yatırımı finanse etmektedir.

4. Vergi kaynaklarının % 45'inin Bölgede bulunmasına karşılık yatırımların ancak % 5'i bu bölgeye tahsis edilmektedir.

T. Akçura'ya göre bu, az gelişmiş bölgelerin kendi hallerine bırakılmaları anlamında anlaşılmalıdır. Hem sosyal adaleti sağlamak, hem de ülkenin az gelişmiş bölgelerini de ülke ekonomisine dahil ederek optimum bir gelişme sağlamak gereklidir. Diğer bir deyimle, «Doğu Marmara'nın diğer bölgelerin gelişmesine rekabet etmediği alanlarda ve ölçülerde azamî gelişmesi hedef» olmaktadır.

Tuğrul Akçura hangi faaliyet kollarının hangi ölçüler dahilinde bölgede yerleşebileceği hakkındaki açıklamaları arasında, bölgede tesadüfî yerleşmelerin küçük sayıda olduğuna işaret etti, pazara müteveccih sanayi ile ileri teknik kullanan sanayiler ve küçük sanayi için bölgenin bir çekim merkezi olmakta devam edeceğini, buna karşılık ağır sanayiın başka bölgelere gideceğini, bazı hizmetlerin, bu arada depolu ticaretin bölge dışına gideceğini, fakat organize ticaretin, malî müesseselerle müşavir firmaların bölgede ortaya çıkacaklarını, burada teksif olunacaklarını belirtti. İktisadî menfaate rağmen bazı teşebbüslerin ülkenin toplum men-

faatleri bakımından diğer bölgelere gitmesi gerekiyorsa, devletin kendi teşebbüslerinin zararı kabul ederek bu bölgelere gitmesi veya oraya gidecek özel teşebbüsün zararının vergi muafiyeti veya indirimi, kredi kolaylığı, malî yardım gibi tedbirlerle giderilmesi gereklidir.

İstanbul'un süratli gelişmesinin birtakım tehlikeler sunduğu bölge plânlayıcılarının gözünden kaçmış değildir. İşsizlik, kamu hizmetlerinin maliyetindeki yükselme, hizmetlerdeki aksamalar, konut sıkıntısı ve gecekondular yapımındaki artış karşısında plâncılar birtakım plânlama tedbirleriyle olumlu çözüm tarzları bulabileceklerini ifade etmektedirler. Tuğrul Akçura, bölge plânının uygulanabilmesi için bazı tedbirler ileri sürmektedir:

1. Yerleşme açısından ve yatırımlar yönünden oldukça sınırlı müeyyideler uygulanabilmektedir.
2. Belediye sınırları dışında fakat şehirleşme baskısı altında kalacak bölgelerin İmar Kanununun 47. nci maddesine göre mücavir saha kontrollerine tâbi tutulması mümkündür.
3. Kamu altı-yapısından sorumlu kişilerle plânlama arasında işbirliği uygulama safhasında da devam etmelidir.
4. Müessir bir gayrimenkul politikası güdülmesi, bu amaçla bir ofis kurulması faydalı olacaktır.
5. Organize sanayi mntikalarının kurulması olumlu araçlardan biri olarak faydalar sağlayacaktır.

Konferanslardan sonra yapılan tartışmalarda, İstanbul'un turizm fonksiyonunun akıllıca kullanılabilmesi, şehrin dinlenme ihtiyacının giderilmesi için de araştırmalar yapıldığını, tarihî ve tabii değerlerin ekonomik şekilde kullanılması gerektiğini, ancak sahillerin ve diğer önemi haiz yerlerin özel teşebbüs tarafından yanlış veya kötü kullanıldığını belirtti.

İstanbul'un aşırı büyümesinin stratejik sakıncaları üzerinde de durdu. Ancak bu konuda sivil savunma endişelerinin ve tedbirlerinin tıpkı bir sigorta primi gibi düşünülmesi gerektiği, yeraltı tesislerinin % 300 pahalı olduğu, yatırılacak primle memleket eko-

nomisinden yapılacak fedakârlık arasında makul bir orantı kurulmasının gerekli bulunduğu belirtildi.

Diğer önemli bir nokta da şehrin ve çevresinin dışardan gelecek olan büyük nüfus akımını yutmasına, ihtiyaçlarını karşılamasına imkân olup olmadığı sorusuydu. Bugünkü haliyle dahi İstanbul şehir hizmetleri bakımından felce uğramış, çağdaş büyük şehir fonksiyonlarını yerine getiremez hale düşmüştür. Müessir plânlama ve iyi bir organizasyonla bu problemler büyük ölçüde halledilse bile, 3.2 milyonluk İstanbul'un şimdikinden daha iyi şartlara kavuşabileceğini iddia etmek gerçeğe uygun düşmeyebilir.

Yatırımların ve ekonomik faaliyetlerin «geri kalmış bir ülkenin en gelişmiş bölgesi» nde toplanmasına devam edilmesi bölgelerarası adaletle nasıl bağdaşabileceğidir. Elbette yılda % 7 lik bir kalkınma hızını sağlamak için İstanbul'un kendine düşeni yapması beklenmektedir. Fakat yeni yeni potansiyel gelişme bölgelerinin kaynak ve imkânlarının geliştirilmesi de yurt ölçüsünde dengeli kalkınma ve bölgelerarası sosyal adalet bakımından önemlidir. Sosyal ve kamusal hizmetlerin ve tesislerin sağlanmasıyla ilgili yatırımlarda sosyal adalet öncelik verilmesi gerekmektedir. Yeni yeni çekim merkezleri ve büyüme noktaları geliştirmek suretiyle iktisadî yatırımlar için de elverişli şartları yaratmağa çalışmak büyük faydalar sağlayacaktır.

B. Antalya Bölge Plânlama Projesi

Antalya'daki Bölge Plânlama Projesi uzmanlarından Dr. D. Groenveld, konferansında Antalya, Burdur ve İsparta illerini kapsayan bölge için yapılan yatırım öncesi araştırmasında elde edilen ilk sonuçları açıkladı. Bölgenin büyük ölçüde köysel nüfusa sahip bulunduğunu, nüfusun % 80'inden fazlasının tarım ve ormancılıkla ilgili alanlarda çalıştığını, nüfusun Türkiye ortalamasının çok üstünde (% 3.5 oranında) arttığını, kuvvetli bir şehirleşme hareketinin başladığını bildiren Dr. Groenveld, bölgenin önemli problemleri bulunduğunu belirtti ve bunları şöyle sıraladı :

1. İstihlâk merkezlerinden uzak bulunan bölgede ulaştırma imkânlarının elverişli olmayışı.

2. İklim ve yağış şartlarının bazı yerlerde ve zamanlarda elverişsizliği yanında sulama imkânlarının sınırlı oluşu.
3. Toprağın tehlikeli şekilde erozyona maruz kalmış olması.
4. Kalifiye işgücü azlığı.

Konuşmacıya göre bu sınırlılıklara rağmen bölgenin oldukça fazla büyüme potansiyeli vardır. Bölge hızlı bir ilerleme gösterebilir: tarımda ve ormancılıktaki gerekli yatırımlar sağlandığı takdirde 15 - 20 yılda ürün üç misline çıkabilecektir. Küçük sanayinin geliştirilmesi bazı madenlerin işletilmesi, hidroelektrik enerji temini mümkün görülmektedir. Tozsuz yollar ve iyi işletilebilen turistik tesisler inşa edildiği takdirde manzaranın güzelliği, tarihî zenginlikler ve iklim önemli bir turizm sanayii için temel teşkil edebilecektir.

Ön çalışmalar sonunda hazırlanan raporda hızlı kalkınma için şu teklifler ileri sürülmüştür:

1. Halkın teknik ve iş göre yeteneklerinin geliştirilmesi.
2. Özel teşebbüsün, özellikle müstahsilin teşebbüs kabiliyet ve imkânlarının geliştirilmesi.
3. Yatırım sermayesi çekmeğe, gizli tasarrufları harekete geçirmeğe matuf tedbirlerin alınması.
4. Enerji, sulama, su baskını, kurutma, kara ve orman yolu yapımı için projelerin yapılması ve gerçekleştirilmesi.
5. Personelin yetiştirilmesi, teşkilâtın geliştirilmesi.

C. Trakya ve Edirne Şehri

Coğrafya profesörü Dr. Hâmid Sadi Selen, Trakya Bölgesi'nin ve Edirne Şehrinin bölge plânlaması yönünden taşımakta olduğu öneme işaretle, bölgenin tarihî gelişimi, yurt bakımından taşıdığı önemi ve potansiyeli açıklamış, sınır bölgelerinin istisnâî tedbirlerle geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Profesör Selen'e göre Trakya'nın tarımsal potansiyeli çok yüksektir. Türkiye'nin beslenmesine büyük ölçüde yardımcı olabilir.

Konuşmacı, Trakya bölgesiyle Edirne Şehrinin Marmara Bölge plânlamasının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur.

III. MERKEZÎ HÜKÜMET TEŞKİLÂT ARAŞTIRMA PROJESİ HAKKINDA AÇIKLAMA

Türkiye ve Ortadoğu Âmme İdaresi Enstitüsü Genel Müdürü Prof. Dr. Kemal Fikret ARIK, üzerinde uzun süre çalışılan ve son aylarda hükümetin tetkikine sunulan Merkezî Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesiyle ilgili çalışmalar ve araştırmada kullanılan metod hakkında genel açıklamalarda bulundu. Prof. Arık, Bakanlar Kurulu kararıyla girişilen bu araştırmada görev alanlar, araştırmamanın kapsamı, araştırmamanın safhaları hakkında bilgiler verdikten sonra bugünkü hizmet dağılışı ve bunun en verimli tarzda olup olmadığını inceleyen bilim kurulunun bulduğu sonuçları, teklif ve tavsiyeleri ihtiva eden nihaî raporun Hükümete sunulduğunu bildirmiştir.

Bu çalışmaların diğer önemli bir sonucunun da «Türkiye Cumhuriyeti Devlet Teşkilâtı Rehberi» adı ile bir eserin meydana çıkması olduğunu söyleyen Prof. Dr. Arık, bu rehberde başlıca teşkilât birimleri, bütün resmî ve yarı resmî kuruluşlar, bunların amaçları, görevlerinin, teşkilât şemalarının yer aldığını bildirmiştir. Enstitü öğretim ve araştırma uzmanlarından Kenan Sürgit de araştırmamanın teknik teferruatı ve metodu hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

IV. SONUÇ

İskân ve Şehircilik Haftasının yedincisi de kendisinden önceki haftalar gibi tatbikatçılarla bilim adamları arasında karşılıklı bilgi ve tecrübe alışverişine imkân vermiştir. Yedinci haftanın en önemli özelliği, plânlı devreye girişin ilk yılında, İcra Programında yer almış olan bölge plânlaması ve kalkınmanın bölgesel veçhesiyle ilgili aktüel konuların ele alınmış olmasıdır. Gerek bölgelerarası dengesizlikler, gerekse yatırımların dağılışıyla ilgili meselelerin gözden geçirilmesi, bazı bölgelerde yapılan plânlama çalışmalarının son safhaları hakkında bilgi ve fikir edinilebilmesi ve bazı değerlendirmeler yapılabilmesi yedinci haftanın bu alanda sağladığı önemli hizmetlerin başında zikredilebilir.